

COLLEGE
GENEESKUNDIGE
SPECIALISMEN

Gendersensitieve zorg in de geneeskundige vervolgopleidingen

Projectplan

15 december 2016

1. Inleiding

De kennisagenda Gender en Gezondheid maakt duidelijk dat verschillen tussen mannen en vrouwen belangrijk zijn voor ziekte en gezondheid¹. Een recente globale screening binnen vier vervolgopleidingen (psychiatrie, cardiologie, interne geneeskunde en huisartsgeneeskunde) maakte duidelijk dat in die opleidingen gefragmenteerd of geen aandacht aan sekse wordt besteed. In de eindtermen of leerdoelen ontbreken gendersensitieve elementen. Een groeiend inzicht dat de biologische verschillen tussen de seksen uitstijgen boven alleen de reproductieve functies wordt inmiddels onderbouwd met studies over sekseverschillen in incidentie, klachtpresentatie, symptomen en in de prognose van veel problemen zoals diabetes, hart- en vaatziekten, reumatische klachten, depressie, angststoornissen en auto-immuunaandoeningen². Sekseverschillen manifesteren zich in biologische levensfasen ook anders. Hormonale verschillen kunnen bijdragen aan een verschillend ontstaan of beloop van ziekte tussen mannen en vrouwen zoals bij chronisch obstructief longlijden, migraine, inflammatoire darmziekten, schizofrenie en angina pectoris. Deze kennis is nog niet geïmplementeerd in de vervolgopleidingen. Men realiseert zich nog te weinig dat veel van de bestaande kennis over ziekte en gezondheid gebaseerd is op kennis van het mannenlichaam. Naast biologische verschillen hangen gezondheidsverschillen tussen de seksen sterk samen met psychologische, sociale en culturele factoren³. Er kunnen bijvoorbeeld ook sekseverschillen zijn in seksueel misbruik en partnergeweld, de ontwikkeling van de genderidentiteit, levensloop, medische consumptie, klachtpresentatie, communicatie, de gevolgen van een aandoening en de behandeling en bejegening door de hulpverlener. Gender is een onderdeel van de diversiteit van mensen en diversiteit is ruimer dan alleen gender: etniciteit, leeftijd, religie, klasse, seksuele voorkeur zijn allemaal factoren die verscheidenheid aanbrengen tussen mensen. Die verschillende factoren zijn vaak gelijktijdig verbonden en de factor gender speelt een specifieke, telkens andere rol bij genoemde groepen. Door meer rekening te houden met diversiteit wordt betere zorg geboden aan mannen en vrouwen en dat is waaraan kwalitatief hoogwaardig geneeskundig vervolgonderwijs wil bijdragen. Dit project beperkt zich evenwel tot gender omdat het daarmee aansluit bij het gender implementatieproject in het basis curriculum.

Voor dit project wordt gebruik gemaakt van de kennis en ervaring van het OC&W WomenInc. Alliantie project over implementatie van gender in het medisch curriculum met gebruik van het Nijmeegs Centrum Sekse en diversiteit in het medisch curriculum (SDMO). Tevens worden bij het project de bevindingen betrokken van het door ZonMw gefinancierde project 'Drie in één' dat de implementatie van gender in de Nijmeegse opleiding tot huisartsen bij aios en opleiders initieerde⁴. Een van de conclusies destijds was dat de bereidheid van opleiders om gender in de opleiding te betrekken zeker aanwezig was, maar dat kennis en (ondersteuning in) tijd ontbraken. Daarom is het ontwikkelen van een gemeenschappelijke e-learning "Introductie in gender medicine" van belang. Bij gender medicine gaat het om mannen en vrouwen in de relatie tot ziekte en gezondheid. Dit sluit aan op het gender implementatieproject van OC&W WomenInc. Alliantie in het basis curriculum. Tenslotte zal voor dit project ook gebruik worden gemaakt van kennis en ervaring die in het buitenland is opgedaan. Dit is reeds geborgd door de betrokkenheid van de projectmanager mw. T. Lagro-Janssen bij die buitenlandse expertise, haar contacten met de kennisdragers van die buitenlandse informatie en haar aansluiting bij de internationaal betrokkenen van de Alliantie.

2. Gendersensitieve zorg in de vervolgopleiding

In dit projectvoorstel worden criteria gedefinieerd die bruikbaar zijn gebleken om een gendersensitieve opleiding te realiseren. Er is sprake van een gendersensitieve opleiding wanneer aios inzicht verwerven in de praktijk van sekse en gender voor gezondheid en ziekte en het kunnen toepassen in de medische praktijk. Artsen en aios moeten kennis kunnen aantonen van sekse en gender en ook leren reflecteren op de eigen persoonlijke opvattingen en houding. Ze moeten daarbij in staat zijn om gebruik te maken van relevante wetenschappelijke kennis. Het thema seksueel misbruik en partnergeweld wordt expliciet als onderwerp gedefinieerd binnen een gendersensitief opleidingsplan. De op CanMEDS gebaseerde competenties van het College Geneeskundige Specialismen (CGS) zijn daarbij leidend. Belangrijk streven is om in de opleidingen van de participerende specialismen sekse en gender zowel in de verplichte opleidingsmodules op te nemen (integreren) als om aparte keuze modules toe te voegen gericht op genderthema's (profiëren).

Deze criteria zullen gedurende het project verder ontwikkeld worden en inhoud krijgen, rekening houdend met de verschillen in de vervolgopleidingen en met de professionele autonomie van de opleidingen om inhoud en vorm eigenstandig te bepalen.

Daarmee is de aanpak in dit project anders dan de aanpak die is gevolgd met de implementatie van gendersensitiviteit in het basiscurriculum. In het basiscurriculum is sprake van collegebank-leren, in de vervolgopleidingen is sprake van werkplek-leren. Bij de implementatie in het basiscurriculum worden op basis van eerder bruikbaar gebleken criteria voor een geslaagde integratie van sekse/gender in het basiscurriculum, de acht bachelorprogramma's geëvalueerd op effecten. Vervolgens wordt de borging van de sekse/gender integratie volgens acht implementatiestappen procesmatig geëvalueerd. Het project dat zich richt op het basiscurriculum heeft een looptijd van juni 2014 tot april 2017. Het bevindt zich thans in een afrondende fase. Dat betekent dat per 1 april 2017 over dat project verslag zal worden gedaan.

Het onderhavige project dat zich richt op de vervolgopleidingen is nieuw en zal zich vooral richten op het ontwikkelen van awareness en het zoeken naar en stabiliseren van netwerken, stakeholders en ambassadeurs binnen de opleidingsconclia. Aldus kan worden aangesloten bij de heersende cultuur van het onderwijs binnen elke vervolgopleiding.

3. Doel en duur van het project

Doel van het project is om een start te maken met het implementeren van de factor sekse/gender in de geneeskundige vervolgopleidingen door te beginnen bij volgende vijf geneeskundige vervolgopleidingen:

- huisartsgeneeskunde
- cardiologie
- psychiatrie
- interne geneeskunde
- maatschappij en gezondheid

De keuze van deze opleidingen is gebaseerd op hun groot aantal toekomstige specialisten, het evidente belang van gendersaspecten in hun disciplines en de aanwezige genderkennis binnen de betreffende opleidingen. Bij deze opleidingen leeft het onderwerp gender al dusdanig dat de kans van slagen van dit project bij die opleidingen reëel is. Van belang is dat de ervaringen van de implementatie bij die opleidingen worden gebruikt om kansen en belemmeringen voor implementatie bij de overige opleidingen te identificeren.

Het project heeft een beoogde startdatum van 15 december 2016 en een looptijd van een jaar, tot 14 december 2017.

4. Resultaten en werkwijze

Door het project worden de volgende resultaten per 30 november 2017 gerealiseerd voor de vijf genoemde specialismen⁵:

1. Gender is verankerd in de landelijke opleidingsplannen van de desbetreffende opleidingen. Daartoe worden de desbetreffende opleidingsplannen geëvalueerd en geanalyseerd, op basis waarvan op het specialisme toegespitste aanbevelingen worden voorgesteld. Vervolgens worden deze besproken met betrokkenen en worden zo mogelijk voorstellen gedaan om de aandacht voor gender in de opleiding te verbeteren en worden voorstellen gedaan voor (te ontwikkelen) onderwijsmateriaal.
2. Er is (zo nodig per specialisme) een checklist of een gestructureerde methode ontwikkeld om te bepalen in hoeverre gender voorkomt in het opleidingsaanbod en wat er nog aan toegevoegd zou kunnen worden. In het ontwikkelde instrument worden gendersensitieve criteria benoemd om te bepalen in welke opleidingsthema's gender minimaal aan de orde zou moeten komen.
3. Er is een e-learning "introductie gender in de vervolgopleiding" ontwikkeld die in alle 5 de opleidingen gebruikt kan worden.
4. Er is voor één specialisme binnen een regio onderzocht hoe gender vanuit het landelijk opleidingsaanbod vertaald is in de regionale of lokale opleidingsplannen of in het regionale of lokale opleidingsaanbod. Op basis daarvan worden aanbevelingen gedaan.
5. Er is een implementatieplan ontwikkeld om gender landelijk in het onderwijsaanbod van de overige vervolgopleidingen te kunnen borgen.
6. Het project wordt afgesloten met een invitationaal over de resultaten van het project en de adviezen voor landelijke implementatie.

Ten behoeve van de uitvoering van het project wordt nog voor de start het volgende gedaan:

- De aanpak en planning van het project zijn op basis van dit projectplan uitgewerkt in een werkplan(ning).
- Er is een commitment uitgesproken door de betreffende opleidingsconciëlia.
- Per specialisme is er een gender change advocate of is een werkgroep met genderdeskundigen ingesteld. Hun taak is om aandacht te vragen voor gender, de ontwikkeling ervan in de opleidingen te faciliteren en te monitoren.

5. Randvoorwaarden

Randvoorwaarden die de implementatie bevorderen zijn de volgende:

- Concrete en direct uitvoerbare inhoudelijke aanbevelingen voor ontwikkelaars en uitvoerders van onderwijs blijken van groot belang. Praktische ondersteuning met toegankelijk en aansprekend onderwijsmateriaal bevordert daarbij het succes; hoe concreter hoe beter.
- Sekse/genderverschillen wordt adequaat vertaald naar de dagelijkse patiëntenzorg door zichtbaar te maken dat rekening houden met gender de kwaliteit van zorg bevordert.
- Gemotiveerde docenten moeten uit eigen ervaring als praktiserend arts de verschillen (leren) erkennen en herkennen en dit laten zien tijdens de opleiding in het theoretische en praktijkdeel van de opleiding.
- Binnen de opleidingen zou een enthousiaste, gerespecteerde en deskundige gender changeadvocate of een gender werkgroep aanwezig moeten zijn om het draagvlak en de competenties te vergroten. Ondersteuning zou top-down vanuit de opleidingsconsortia en bottom-up via aios en opleidingscommissies moeten plaatsvinden.

6. Mijlpalen

Gelet op de korte doorlooptijd van dit project worden geen tussentijdse mijlpalen benoemd en wordt verwezen naar de tijdsplanning onder punt 10.

7. Projectstructuur

Vanwege de korte doorlooptijd van het project en de beperkte omvang ervan (5 specialismen) is gekozen voor een compacte projectstructuur.

Opdrachtgever

Als opdrachtgever van het project fungeert het CGS. Gelet op de beleidsinstek van het project, de relatie met de verankering van gender in de landelijke opleidingsplannen van de desbetreffende opleidingen en de betrokkenheid van federatiepartners, de afdeling Beleid & Advies van de KNMG en de beide departementen OC&W en VWS, is het CGS de aangewezen partij voor het opdrachtgeverschap. Aangezien het CGS geen rechtspersoon is, zal de formele subsidieaanvraag door de KNMG worden gedaan, ten behoeve van het CGS.

Het CGS stelt het projectplan en wijzigingen daarop vast, stelt de projectstructuur in en verstrekt de projectopdracht aan het projectteam. Het CGS neemt elk half jaar kennis van de voortgangs/eindrapportage van het projectteam en geleidt de eindproducten door naar ZonMw. Overigens heeft het CGS het onderwerp gender al opgenomen in zijn interne toetsingskader waarmee het landelijke opleidingsplannen aan diverse criteria toetst alvorens een opleidingsplan vast te stellen. De rol van het CGS na afronding van het project, dient tegen die tijd nader te worden bezien. Vanwege de procedures die gelden voor het vaststellen van de eisen die aan opleidingen worden gesteld, kan het CGS zich niet op voorhand uitspreken over de gevolgen van de resultaten van dit project voor de overige vervolgoopleidingen.

Projectteam als projectleiding

Er is gekozen voor een compact projectteam dat is belast met de uitvoering, aansturing en voortgangsbewaking van het project.

Als projectmanager fungeert Em prof.dr. T. Lagro-Janssen, Gender & Women's Health, Radboud UMC). Zij is tevens voorzitter van het projectteam en van de begeleidingsgroep. Het projectteam bestaat uit:

0,05 fte projectmanager (mw. T. Lagro-Janssen)

1 fte onderzoeker/onderwijskundige

0,4 fte onderzoeksassistent/deskundige multi media t.b.v. ontwikkeling e-learning

De projectmanager voert samen met de onderzoeker en een lid van de werkgroep of de changeadvocate van het betreffende specialisme de gesprekken met de desbetreffende concilia. Het projectteam ontwikkelt de screeningsmethode (checklist) en het e-learningmateriaal.

Begeleidingsgroep

De betreffende specialismen en gremia zijn in een begeleidingsgroep vertegenwoordigd. De samenstelling van de begeleidingsgroep is als volgt:

Mw. T. Lagro-Janssen (voorzitter, tevens projectmanager)

Mw. W. van Rossum (VWS)

Mw. E. Veenis (OC&W)

Mw. M. de Rond (KNMG, afdeling Beleid & Advies)

Mw. V. Schelfhout (FMS)

Dhr. K. van der Post (HON, tevens liaison voor NHG)

Mw. E. Olde Bijvank (Cardiologie)

Mw. J. de Graaf (Interne geneeskunde)

Mw. P. van Wijngaarden (volwassen psychiatrie/opleider)

PM (maatschappij en gezondheid)

Mw. L. Koggel (De Geneeskundestudent)

PM (De Jonge Specialist)

Dhr. M. Rozijn (KNMG, CGS)

Taken van deze begeleidingsgroep zijn de inhoudelijke inbreng van specifieke (gender) expertise, het fungeren als klankbord voor het projectteam en het ambassadeurschap voor dit project voor de eigen achterban. De leden van de begeleidingsgroep zullen ook nadrukkelijk een rol hebben bij het benoemen van de kansen en belemmeringen van een landelijke implementatie van gender in de overige vervolgopleidingen.

Daarnaast zal het projectteam tevens de Raad Opleidingen van de Federatie Medisch Specialisten kunnen gebruiken als klankbord voor de inhoud.

De begeleidingsgroep vergadert gedurende het project in beginsel 4 maal.

8. Communicatie

Hierbij gaat het om communicatie over het project (wat is het, voor wie en voortgang). Voorzien wordt dat bij de start, halverwege en aan het eind van het project centraal over het project wordt gecommuniceerd. Daarbij kunnen diverse media als communicatiemiddel worden ingezet. De feitelijke inzet van media geschiedt in afstemming met en met ondersteuning van de communicatie-afdeling van het Radboud UMC.

Voor basisinformatie wordt de website van het Radboud UMC ingezet, die weer wordt gekoppeld aan de websites van de deelnemende organisaties.

Het projectteam stelt na zes maanden een tussenrapportage op en aan het eind van het project een publicabele eindrapportage, beide voor de opdrachtgever.

9. Begroting

Voor de uitvoering van dit project is een bedrag gemoeid van € 141.089,- inclusief btw en inclusief overhead. De begroting is separaat vanwege het voorgeschreven format voor de begroting als bijlage bij het projectvoorstel gevoegd.

10. Tijdsplanning

2016	
15 december	Start project Installatie projectteam Installatie en vergadering begeleidingsgroep
December	Scan van de opleidingsplannen Gesprekken met betrokkenen van de opleidingen
2017	
Januari	Schriftelijk akkoord van de verenigingen voor invoering gender in de opleiding Instellen van een changeadvocate of werkgroep per specialisme
Februari	Ontwikkelen screeningsinstrument
Mei	Bespreken resultaten uit screening en aanbevelingen met de specialismen Vergadering begeleidingsgroep
Juni	Tussenrapportage
Augustus	Opstellen eindrapportage Vergadering begeleidingsgroep
November	Vergadering begeleidingsgroep Eindrapportage Invitational

11. Literatuur

- 1 ZonMw (2015). Kennisagenda Gender en Gezondheid. Den Haag
- 2 Fauser, B.C.J.M., Lagro-Janssen, A.L.M., Bos, A.M.E. (2013). Handboek vrouwspecifieke Geneeskunde. Houten: Prelum uitgevers
- 3 Lagro-Janssen, A.L.M., Verdonk, P., (2007). Practicum seksespecifieke huisartsgeneeskunde. Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg
- 4 Celik, H, et al. Bringing gender sensitivity into healthcare practice: A systematic review. Patient Educ Couns (2010), doi:10.1016/j.pec.2010.07.016
- 5 Lagro-Janssen, A.L.M. Gender and sex: issues in medical education. Tijdschrift voor Medisch Onderwijs (2010), Vol. 29, nr. 1, p. 48-53